

УДК 347.97

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-571-578](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-571-578)

Шминдрук Ольга Федорівна кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін, Навчально-науковий інститут права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія», вул. Семінарська, 3, м. Острог, 35800, тел.: (097) 745-58-50, <https://orcid.org/0000-0002-7135-2594>

Балагур Юліана Сергіївна студентка, Навчально-науковий інститут права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія», м. Острог, вул. Семінарська, 3, тел.: (097) 961-23-55

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОХОДЖЕННЯМ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу сучасних викликів та проблем, пов'язаних із встановленням батьківства дітей, народжених в умовах війни та поза шлюбом. Визначено, що воєнний стан та активні бойові дії в Україні суттєво змінюють існуючі реалії, внаслідок чого чинне законодавство щодо захисту прав дітей, яке діяло у мирний час, перестає бути ефективним або виявляються його прогалини та складнощі. Встановлено, що частина дітей, народжених жінками поза шлюбом, не отримують добровільного визнання батьківства, оскільки батько дитини через певні обставини не може подати відповідну заяву. У таких випадках застосовується судовий порядок визначення батьківства для захисту інтересів дитини. Ця процедура спрямована на встановлення юридичних зобов'язань та відповідальності батька стосовно дитини, яка народилася поза шлюбом. Актуальність дослідження полягає у висвітленні впливу військових конфліктів на процеси реєстрації батьківства та виявленні недоліків у сучасних правових нормах у цьому контексті. Розглянуто особливості визначення виду провадження та можливих доказів під час відповідної судової процедури. Встановлено, що правильним вбачається розглядати вказану справу у порядку окремого провадження, а у разі виникнення спору – у позовному, шляхом подачі заяви (позову) про встановлення батьківства. Проаналізовано, що останнім часом все більшого значення серед обсягу доказів у таких категоріях справ набуває висновок судової генетичної експертизи. Дослідження може виявити

прогалини у законодавстві та запропонувати рекомендації для вдосконалення судового порядку визначення батьківства в умовах війни, забезпечуючи права та благополуччя дітей, які стали жертвами цих складних обставин.

Ключові слова: батьківство, воєнний стан, судовий порядок, права дітей, законодавство, війна, захист інтересів.

Shmyndruk Olha Fedorivna PhD in Law, Associate Professor of the Department of Civil Law Disciplines, Educational and Scientific Institute of Law named after I. Malynovskyi of the National University "Ostroh Academy", Seminarska St., 3, Ostroh, 35800, tel.: (097) 745-58-50, <https://orcid.org/0000-0002-7135-2594>

Balahur Yuliana Serhiivna student, Educational and Scientific Institute of Law named after I. Malynovskyi of the National University "Ostroh Academy", Seminarska St., 3, Ostroh, tel.: (097) 961-23-55

PECULIARITIES OF HANDLING CASES RELATED TO CHILD ORIGIN DURING WARTIME IN CIVIL PROCESS

Abstract. The article is dedicated to analyzing the contemporary challenges and issues related to establishing paternity for children born out of wedlock during wartime. It is evident that martial law and active hostilities in Ukraine have significantly altered existing realities, rendering the current legislation on children's rights protection, which was effective during peacetime, largely ineffective or revealing numerous gaps and difficulties. It has been established that some children born to unmarried women do not receive voluntary acknowledgment of paternity because the child's father, due to certain circumstances, cannot submit the appropriate application. In such cases, judicial procedures are employed to determine paternity to protect the child's interests. This legal process is aimed at establishing the father's legal obligations and responsibilities toward the child born out of wedlock. The relevance of this study lies in highlighting the impact of military conflicts on the processes of paternity registration and identifying the shortcomings in current legal norms in this context. The study examines the specifics of the type of proceedings and the potential evidence during the judicial procedure. It is established that it is correct to consider this case in a separate proceeding, and in case of a dispute - in an action, by filing an application (claim) for establishment of paternity. The author analyzes that recently, the conclusion of a forensic genetic examination has become increasingly important among the volume of evidence in such categories of cases. The research may uncover legislative gaps and propose recommendations for improving the judicial process of paternity determination in wartime, ensuring the rights and well-being of children affected by these complex circumstances.

Keywords: paternity, martial law, judicial procedure, children's rights, legislation, war, protection of interests.

Постановка проблеми. Воєнний стан та активні бойові дії в Україні визначають нові реалії сьогодення. Встановлений чинним законодавством загальний порядок захисту прав дітей, який діяв у мирний час, у більшості випадків або перестав працювати, або було виявлено ряд прогалин та складнощів у його реалізації.

У сучасних реаліях частина дітей, народжених жінками, які не перебували у шлюбі, не отримують добровільного визнання батьківства. Часто спостерігаються ситуації, коли батько дитини з певних обставин не міг подати заяву про реєстрацію батьківства або не бажав цього зробити, а згодом загинув. Підтвердження факту батьківства необхідне для отримання дітьми відповідних державних виплат, пов'язаних із загибеллю військовослужбовця або отримання спадщини.

У воєнний період виникають нові ситуації, які потребують адаптації судових механізмів визначення батьківства для забезпечення ефективного захисту інтересів дитини. Дослідження має на меті висвітлити нові тенденції та проблемні аспекти у розгляді справ, пов'язаних із походженням дитини в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання дослідження справ щодо встановлення факту батьківства слугували предметом наукових розвідок значної кількості вітчизняних науковців, таких як О.М. Ганкевич, З.В. Ромовська, Ю.С. Червоний, С.Я. Фурса та інших. Проте проведені дослідження не розкривають у повному обсязі особливості розгляду справ щодо встановлення факту батьківства, зокрема у період воєнного стану, що зумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є аналіз деяких практичних аспектів розгляду справ щодо встановлення факту батьківства в умовах воєнного стану в порядку цивільного судочинства.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Відповідно до ч. 10 ст. 7 СК України, кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист ([1]). Суд застосовує способи захисту, які встановлені законом або домовленістю сторін. Одним із способів захисту сімейних прав є встановлення правовідношення (частина друга статті 18 СК України).

Дитина має право знати своїх батьків (частина перша статті 7 Конвенції про права дитини [2]).

Статтею 121 СК України встановлено, що права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в порядку, встановленому статтями 122 та 125 цього Кодексу.

Статтею 130 СК України передбачено, що у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, факт його батьківства може бути встановлений за рішенням суду. Заява про встановлення факту батьківства приймається судом, якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до частини першої статті 135 цього Кодексу. Заява про встановлення факту батьківства може бути подана особами, зазначеними у частині третій статті 128 цього Кодексу, зокрема матір'ю дитини.

Провадження стосовно встановлення батьківства або його оспорування стосується «приватного життя» за статтею 8 Конвенції захист прав людини і основоположних свобод, яке охоплює важливі аспекти особистої ідентичності.

Передумовою звернення до суду із заявою про встановлення факту батьківства є запис про батька дитини у книзі записів народжень за вказівкою матері.

Та обставина, що питання визнання батьківства за рішенням суду відповідно до статей 128, 129 СК України не вирішувалось за життя такої особи, не є перешкодою для застосування статті 130 СК України.

Розглянемо особливості предмета доказування та доказів у вказаній категорії справ. Тлумачення норм статті 130 СК України свідчить, що законом не встановлено переліку доказів для встановлення факту батьківства. Підставою для встановлення факту батьківства можуть бути будь-які відомості, що свідчать про походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до вимог ЦПК України [3].

Цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін. Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення. Відповідно походження дитини встановлюється судом з урахуванням усіх обставин.

Згідно зі статтею 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: письмовими, речовими і електронними доказами; висновками експертів; показаннями свідків. Тому для встановлення походження дитини можуть застосовуватися будь-які засоби доказування, передбачені цивільним процесуальним законодавством: пояснення сторін та третіх осіб, показання свідків, письмові докази, речові докази, висновок експерта. Згідно із частинами першою, шостою статті 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і

заперечень, крім випадків, встановлених цим Кодексом. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях. Проте варто пам'ятати, що в основу рішення суду не можуть бути покладені лише докази, отримані з порушенням закону, які не мають юридичної сили.

З огляду на вище викладене, доказами визнання батьківства можуть бути листи, заяви, анкети, інші документи, а також показання свідків, пояснення самих сторін, які достовірно підтверджують визнання відповідачем батьківства. Батьківство може бути визнано як у період вагітності матері (наприклад, висловлення бажання мати дитину, піклування про матір майбутньої дитини тощо), так і після народження дитини.

У постанові Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 591/6441/14-ц зазначено, що: «щодо предмету доказування у даній категорії справи, то СК України будь-яких особливостей не визначає. Доказами у такій справі можуть бути будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, показань свідків, письмових або речових доказів, висновків експертів. Тобто при вирішенні спору про визнання батьківства мають враховуватись усі передбачені законом докази в їх сукупності. Керуючись цим загальним правилом, встановлення батьківства на підставі частини другої статті 128 СК України можливо за наявності належних і обґрунтованих доказів (відомостей), які засвідчують походження дитини від певної особи. Для встановлення батьківства правове значення мають фактичні дані, які підтверджують спільне проживання матері і батька дитини, ведення ними спільного господарства до народження дитини або спільне її виховання чи утримання, а також докази, що підтверджують визнання особою батьківства. Підставою для категоричного висновку для визнання батьківства в судовому порядку може бути висновок судово-генетичної або судово-імунологічної експертизи».

Спільне проживання та ведення спільного господарства в зазначених випадках може підтверджуватися наявністю обставин, характерних для сімейних відносин (проживання в одному жилу приміщенні, спільне харчування, спільний бюджет, взаємне піклування, придбання майна для спільного користування тощо). Припинення цих відносин до народження дитини може бути підставою для відмови в позові лише у випадках, коли це сталося до її зачаття.

Спільне виховання дитини має місце, коли вона проживає з матір'ю та особою, яку остання вважає (або яка вважає себе) батьком дитини, або коли ця особа спілкується з дитиною, проявляє батьківську турботу щодо неї.

Під спільним утриманням дитини слід розуміти як перебування її на повному утриманні матері й особи, яку остання вважає (або яка вважає себе)

батьком дитини, так і, як правило, систематичне надання цієї особою допомоги в утриманні дитини незалежно від розміру допомоги.

Спільне проживання та ведення спільного господарства може підтверджуватися наявністю обставин, характерних для сімейних відносин, а це: проживання в одному жиллому приміщенні, спільне харчування, спільний бюджет, взаємне піклування, придбання майна для спільного користування тощо [4].

Та чи завжди потрібно доводити факт спільного проживання та ведення господарства, виховання й утримання дитини? Верховний Суд звертає увагу, що правила статті 128 СК України запровадили кардинально іншу парадигму встановлення судом факту батьківства. На відміну від чинного законодавчого регулювання спірних відносин, яке передбачає доведення походження дитини від батька, норми попереднього законодавства, стаття 53 КпШС України, визначали достатнім для такого висновку суду доведення факту спільного проживання та утримання дитини.

Отже, підстави для визнання батьківства за рішенням суду, зазначені у статті 128 СК України, істотно відрізняються від підстав його встановлення, передбачених у статті 53 КпШС України [5]. Під час вирішення питання про те, якою правовою нормою потрібно керуватися при розгляді справ цієї категорії, необхідно виходити з дати народження дитини.

Крім того, для з'ясування факту батьківства необхідним є застосування спеціальних знань, зокрема призначення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи.

Верховний Суд, зважаючи на практику ЄСПЛ, переконаний, що на сьогодні ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини. Його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства. Таким чином, висновок судової молекулярно-генетичної (судово-біологічної, судово-генетичної) експертизи має важливе значення в процесі дослідження факту батьківства.

Відповідно до статті 110 ЦПК України висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 89 цього Кодексу. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні.

Ще одним важливим питанням у цій категорії справ є те, у якому провадженні вони мають розглядатись. Так, закон розрізняє порядок визначення походження дитини від батька шляхом визнання батьківства, про що позов заявляється до особи, яка вважається батьком дитини, або нею самою, та шляхом встановлення факту батьківства у разі смерті особи, яку заявник вважає батьком дитини.

Встановлення батьківства у позовному провадженні можливе лише тоді, коли імовірний батько дитини живий. Якщо ж він помер і дитина народилася у незареєстрованому шлюбі, встановлення факту визнання батьківства або факту батьківства можливе у порядку окремого провадження.

Разом з тим, як показує практика, суди по різному розглядають такі категорії справ.

Васильківським міськрайонним судом Київської області у справі № 362/2031/23 від 07.04.2023 року було відмовлено у відкритті провадження у справі, адже у разі смерті батька дитини, факт батьківства особи, яку заявник вважає батьком дитини, може бути встановлено за рішенням суду в окремому провадженні [6].

Разом з тим, Острозьким районним судом Рівненської області було розглянуто цивільну справу № 567/1116/23 за позовом про визнання батьківства у порядку загального позовного провадження та ухвалено рішення про задоволення позову [7].

Висновки. Проведене дослідження дає можливість зробити висновки, що правове встановлення батьківства в Україні визначено чіткою законодавчою базою, яка передбачає захист сімейних прав та обов'язків учасників сімейних відносин в порядку цивільного судочинства в окремому або позовному провадженні.

Закон та судова практика не визначає конкретного переліку доказів для встановлення факту батьківства. Підставами для встановлення факту батьківства можуть бути будь-які відомості, що свідчать про походження дитини від певної особи, які зібрані відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу України. Разом з тим, підстави для визнання батьківства за рішенням суду, зазначені у статті 128 СК України, істотно відрізняються від підстав його встановлення, передбачених у статті 53 КпШС України. Все більшого значення серед доказової бази у справах про встановлення батьківства з особою, яка померла, має висновок посмертної судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи. Однак, варто пам'ятати, що жодні докази не мають наперед встановленої сили для суду, і оцінка доказів повинна проводитись індивідуально та об'єктивно.

Література:

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // Верховна Рада України, офіційний веб-сайт. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: Конвенція від 04.11.1950 № 1995_004// Верховна Рада України, офіційний веб-сайт. – Режим доступу: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Верховна Рада України, офіційний веб-сайт. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

4. Постанова Верховного Суду: Справа № 591/6441/14-ц // 16 травня 2018 року: [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/74064505>

5. Кодекс про шлюб та сім'ю України: Закон України від 20.06.1996 № 2006-VII // Втрата чинності від 20.07.2010 // Верховна Рада України, офіційний веб-сайт. – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07#Text>

6. Рішення Васильківського міськрайонного суду Київської області від 07.04.2023 року. Справа № 362/2031/23. – Режим доступу: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110190708>

7. Рішення Острозького районного суду Рівненської області від 07.06.2024 року. Справа № 567/ 1116/23. – Режим доступу: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119618162>.

References:

1. Simeinyi kodeks Ukrainy vid 10.01.2002 roku № 2947-III. [Family Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 10.01.2002 № 2947-III]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

2. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny ta osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950 № 1995_004 [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms dated 04.11.1950 № 1995_004]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 roku № 1618-IV. [Civil Procedure Code of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1618-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

4. Postanova Verkhovnoho Sudu: Sprava № 591/6441/14-ts //16 travnia 2018 roku. [Supreme Court Resolution: Case № 591/6441/14-c // May 16, 2018]. Retrieved from <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/74064505>

5. Kodeks pro shliub ta simiu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20.06.1996 № 2006-VII // Vtrata chynnosti vid 20.07.2010. [Code on Marriage and Family of Ukraine: Law of Ukraine from 20.06.1996 № 2006-VII // Repealed on 20.07.2010]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2006-07#Text>

6. Rishennia Vasytkivskoho miskraionnoho sudu Kyivskoi oblasti vid 07.04.2023 roku. Sprava № 362/2031/23. [Vasytkiv Court Resolution: Case: № 362/2031/23 // April 17, 2023]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110190708>.

7. Rishennia Ostrozkooho raionnoho sudu Rivnenskoi oblasti vid 07.06.2024 roku. Sprava № 567/ 1116/23. [Ostroh Court Resolution: Case: № 567/ 1116/23 // June, 07, 2024]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119618162>.